

TALABALARǴA NEMEC TILIN ÚYRETIWDE ERTEKLERDİŇ TÁRBIYALÍQ ORNÍ

Esbergenova Gumshagul Bekbergenovna – *úlkén oqıtıwshı*

esbergenovagumsha@gmail.com

Ajiniyaz atındaǵı Nókis mámleketlik pedagogikalıq institutı

ВОСПИТАТЕЛЬНАЯ РОЛЬ СКАЗОК В ОБУЧЕНИИ СТУДЕНТОВ НЕМЕЦКОМУ ЯЗЫКУ

Есбергенова Гумшагуль Бекбергеновна – *старший преподаватель*

Нукусский государственный педагогический институт имени Ажинияза

THE EDUCATIONAL ROLE OF FAIRY TALES IN TEACHING STUDENTS GERMAN.

Esbergenova Gumshagul Bekbergenovna – *senior lecturer*

Nukus State Pedagogical Institute named after Ajiniyaz

Tayanch so‘zlar: nemis tili, ertaklar, til o‘rganish, tarbiya, lug‘at boyligi, madaniy meroslar, insoniy qadriyatlar, eshitish qobiliyati, o‘qish va tushunish, audio ertaklar, rolli o‘yinlar, til amaliyoti.

Резюме. Maqolada asosan, nemis tilini o‘rganishda ertaklarning ahamiyati va ularning tarbiyaviy o‘rni haqida so‘z yuritiladi. Ertaklar bolalarga mehnatsevarlik, halollik, oqillilik, adolat va insoniy fazilatlarini aks ettirishda yordam beradi.

Ключевые слова: немецкий язык, сказки, изучение языка, воспитание, словарный запас, культурное наследие, человеческие ценности, слух, чтение и понимание, аудиосказки, ролевые игры, языковая практика.

Резюме. В статье в основном рассматривается значение сказок в изучении немецкого языка и их воспитательная роль. Сказки помогают детям отражать трудолюбие, честность, мудрость, справедливость и человеческие качества.

Key words: German language, fairy tales, language learning, upbringing, vocabulary, cultural heritage, human values, listening ability, reading and comprehension, audio fairy tales, role-playing games, language practice.

Summary. This article primarily focuses on the importance of fairy tales in learning German and their educational role. Fairy tales help children reflect diligence, honesty, wisdom, justice, and human qualities.

Kirisiw. Búgingi kúnde elimizde nemec tilin úyreniwge degen talap kúnnen kúnge kúsheyip barmaqta. Nemec tilin úyreniw ushın álbette sabaqтан tısqarı sanlı texnologiyalardan sonıń menen bir qatarda hár túrli kinolardan, video rolıklarden hám hár qıylı zamanagóy usıllardan paydalanıwımız tábiyiy jaǵday.

Mámleketimizdiń tálim sistemasınıń barlıq basqıshlarında shet tillerin úzliksiz úyreniwdi shólkemlestiriw tiykarında keń kólemlı isler ámelge asırılmaqta.

Maqalamızda nemec tili sabaǵında erteklerdiń áhmiyeti hám olardıń balalar ushın tárbiyalıq ornı haqqında aytıp ótpeshimiz.

Bilim beriw procesinde ertekler oqıwshılardıń kózqarasın bayıtıp, ádep-ikramlılıq pazyletlerdi qalıplestiriw hám sóylewdi rawajlandırıwda áhmiyetli qural esaplanadı. Olar jaqsılıq hám jamanlıqtı parıqlawǵa, logikalıq pikirlewdi rawajlandırıwǵa hám sabaqlardı qızıqlı etiwge xızmet etedi. Ertkler arqalı balalar turmıshlıq tájiriybelerdi úyrenedi hám sezimlerin túsiniw baslaydı.

Ertkler sóz úyreniw waqtında jańa sózlerdi ózlestiriw, grammatikanı túsiniw hám onıń aytıluwın úyreniw ushın, sonday-aq oqıwshılardıń bilimin bayıtıp, sóz baylıǵın arttırıwǵa úlkén úles qosadı. Búgingi kúnde til úyreniwshi shaxs ushın tiykarǵı maqsetlerden biri hár qıylı janrlardaǵı ádebiyat penen tanısw bolıp, sonıń ishinde ertklerdi de óz ishine aladı.

Nemec xalqınıń mádeniyatında ertkler úlkén orn tutadı. Aǵa-ini Grimmeler, Gauf hám basqa jazıwshılardıń ertkleri balalar, bálkim úlkénlerge de ómirlik sabaqlardı úyretip baradı. Bul ertkler ishinde mártlik, ádalát, miynetsúygishlik hám mehribanlıq sıyaqlı insaniy páziyletler sáwlelenedi.

Til úyreniw waqtında ertklerdiń de ornı joqarı. Olar oqıwshılardıń sóz baylıǵın asırıw, grammatikanı

bekkemlew hám sózlerdi tuwrı aytıw menen bir qatarda mádeniy miyraslardı da túsiniwine de járdem beredi [1].

Materiallar ham usıllar. Misal retinde aǵa-ini Grimmeler Germaniya boylap sayaxat etip júrip, túrli adamlar menen ushırasıp, áwladan-áwladǵa ótip kiyatırǵan awızeki gúrrinlerdi jazıp alǵan. Olardıń jumıslarınan “Balalar hám shańaraqlıq ertkler” (Kinder und Hausmärchen) toplamın jaratıwǵa alıp keldi, onda kóplegen tanımálı ertkler, máselen, “Qızıl qalpaqsha” (Rotkäppchen) “Rapunzel” (Rapunzel) “Hansel hám Gretel” (Hansel und Gretel), “Bremen qalası qosıqshıları” (Die Bremen Stadtmusikanten) hám basqalar toplanǵan. Búgingi kúni aǵa-ini Grimmelerdiń nemec ertkleri tek ǵana Germaniyada belgili bolıp qalmastan, al onnan basqa da mámleketlerde de tanıqlı bolǵan. Olar jáhán ádebiyatın, mádeniyatın rawajlandırǵan.

Nemec xalıq ertkleri júdá tanıqlı hám búgingi kúnde dúnyadaǵı eń súyip oqılatuǵın ertkler qatarınan jay alǵan desek asıra aytqan bolmaymız. Ertkler ápiwayı hám túsinerli bolǵanı ushın hár qanday oqıwshıǵa tez jetip baradı. Olar arqalı balalardıń oylaw qábileti tez rawajlanadı. Bul jaǵday kóbinese haywanatlar haqqındaǵı ertklerde ushırasadı. Nemec xalıq ertklerinde watandı kóz qarashında saqlawshı ájayıp qaharmanlar sáwlelenedi [2].

Bunnan tısqarı hár túrli ertklerdi oqıw arqalı da til úyreniw jaqsı usıllardan biri bolıp tabıladı. Máselen, “Es war einmal...” (Bir bar eken, bir joq eken...) – bul sózler balalıǵımızdan tanıw bolıp, bizdi sıyıqlı ertkler álemine jeteleydi. Ertkler tek ǵana qızıqlı bolıp qalmay, tárbiyalıq áhmiyetge de iye.

Nemec xalıq ertkleri dúnyanıń ádebiy janrlar qatarınan úlkén orındı iyeleydi. Olar ózine tán sıyıqlı barlıq jastaǵı oqıwshılardıń itibarın tartadı. “Hansel hám Gretel” (Hansel und Gretel) “Qızıl qalpaqsha” (Rotkäppchen) yaki “Bremen qosıqshıları” (Die Bremen Stadtmusikanten) sıyaqlı hár bir

erteke áwladtan-áwladqa ótip kiyatırǵan insaniy páziyetler jıyaǵı kózge taslanıp turadı. Erteklerdiń tiykarǵı maqseti tárbiyalıq jaqtan joqarı jetiskenlikke erisiw bolıp tabıladı. Olar tek ǵana balalar ushın ǵana emes hár bir jastaǵı shaxs ushın jaqsılıq hám jamanlıq ortasındaǵı parqtı ayırıp biliwge, sadıqlıq, ádalatlılıq sezimlerin oyatadı hám oqıwshılardıń hár túrli jastalıǵı hám tájriybesine qarap hár túrli dodalanıwı múmkin.

Nemec xalıq ertekeleleriniń basqa ertekelelerden ayırmashlıǵı olardıń qıyalıy jaqsı sáwlelengenı boladı. Bul jerde haqıyqat hám sıyqırdıń birge jámlengenı ájayıp kórinisti sáwlelendiredi. Ertek qaharamanları sıyqırgerler hám periler kitap betlerinde janlanıp, oqıwshınıń qıyalların hám oylaw qábiletin keńeytedi. Jáne de nemec ertekeleleri qarańǵı miyrimisiz waqıyalardan da uzaq emes, biraq bul waqıt arası qorqınıshlı hám tásirsheń bolıwı múmkin. Bul bolsa oqıwshıǵa túrli sezimlerdi bastan keshiriwdi úyretedi. Usı qarańǵı waqıyalar sebepli ertek qaharamanları pıdayılıǵı, kúshlılıǵı menen jamanlıqtı jeńip jaqsılıqqa erisedi. Nemec xalıq ertekeleleri tek ǵana ápiwayı ertek bolıp qalmastan, hár qanday jastaǵı oqıwshını ilhamlandırıw, úyreniw hám kewil ashıw qábiletine iye bolǵan haqıyqıy miyrasdur. Olar bizlerge dúnya gózzallıqların kóriwge úyretedi, tiykarǵı qádıratlardı biliwimizge, ómirdi ańlawımızǵa sınaqlardan ótiwimizge járdem beredi. Nemec xalıq ertekeleleri danalıq, sıyqırılıǵı, ilham dereǵı bolıp, ol óziniń tanıqlılıǵı, hám sırlılıǵı menen ajralıp turadı.

Máselen “Hansel hám Gretel” nemec erteǵı ǵárezsiz jasaw, shańaraqtaǵı qádıratlar haqqında sóz etse, ózbek xalqınıń da ózine tán ertekeleler álemi bar. Máselen, kópshiligimizge tanıs “Zumrad hám Qımbat” bul ertekele búrshemiz jaqsı bilemiz hám multıfilimler arqalı da onı kórgenbiz [3].

Zumrad – bul xalıq árman etken, háwes qılǵan qızlardıń biri. Búgingi ósirip atırǵan qızlarımız Zumradtan úlgi alsa, Zumrad sıyaqlı sulıw, shaqqan, miynet súyǵısh bolsa bul xalqımızdıń maqtanıshı boları sózsiz. Ertekte Zumrad shópler ústinde otırıp dem alǵanda, gúller ashılıp, búlbúller sayrap Zumradqa párwana bolar edi. Usınday táriyipler qaysı qızǵa unamaydı deysiz. Mine bul qızlarımızǵa bergen tárbiyamız bolıp sanaladı.

Bul ertekte de jaqsılıq hárdayım jeńip shıǵıwı, miynetsúyǵıshlılık, sonday-aq adamlar arasındaǵı insaniy pazyıyetlerdi kóriwimizge boladı. Hám bul orında ertekele ańsatılıǵı arqalı onı nemec tiline awdarmalap til úyreniwdeǵı sóz baylıǵımızdı da keńeytip barıwımızǵa boladı. Jáne de ertekeleler arqalı til úyreniw hár túrli psixikalıq hám lingvistikalıq jaqtan da jaqsı nátiyjege erisiwimizge boladı. Olardıń nátiyjeliligine tómendegilerdi atap ótsek boladı.

Nátiyjeler:

1. Psixikalıq iskerligi. Ertekeleler adamnıń qıyalların hám sezimlerin qamtıp aladı. Janlı qaharamanlar, ájayıp syujetler dıqqatı ózine qaratadı hám sezim-tuyǵısın asıradı.

2. Belgiler menen identifikaciyalaw. Adamlar kóbinese Zoluchka yamasa Qızıl qalpaqsha sıyaqlı ertekelelerdiń tiykarǵı qaharamanları menen tanısadı hám olardı túrli minez qılıqların da bilip baradı.

3. Tildıń rawajlanıwı. Ertekeleler adamǵa bay til tájriybesin beredi. Olarda keń kólemli sóz baylıqları, gáp dúzilisleri, obrazlı til menen aytıp beriw usılları menen tanısadı.

4. Qarsı pikirler hám olardıń aldın alıw. Ertek qaharamanları kóbinese qıyın jaǵdaylardı sheshiwde kerek bolǵan mashqalalarǵa dus keledi. Ertektegi bul waqıyalarardıń sheshimin hár qıylı dodalawlar boladı, hám bul pikirge taǵı qarsı pikir bildiriwdi de úyretedi. Hám sol bildirilgen pikirlerdiń sebebin aytıwda hám hár túrli mazmundaǵı temalarda erkin sóyley alıw qábiletin asıradı.

• Ertek oqıw ham ana tiline awdarıw. Oqıwshılar ertekele shet tilinde oqıp, mánisin túsiniw, óz ana tiline awdarıwǵa háreket etedi.

• Rolli oyınlar. Qaharamanlar rolinde sóylew arqalı oqıwshılardıń sóylew qábiletini jetilisedi.

• Ertekele qayta jazıw. Oqıwshılar ertekele qaytıwı óz qıyalı boyınsha ózgertip jazadı, bul bolsa jazıw qábiletin asıradı.

• Soraw-juwap usılı. Ertek mazmunı boyınsha sorawlar berip, oqıwshılardıń túsiniw dárejesin tekseriwge boladı.

• Ádep-ikramlılıq tárbiyası: Ertekelelerdegi qaharamanlar arqalı durıslıq, hadallıq hám doslıq sıyaqlı unamlı pazyıyetler úyretiledi.

• Sóylewdi rawajlandırıw: Ertek tıńlaw hám aytıp beriw arqalı balalardıń sóz baylıǵı artadı, sóylewi rawajlanadı.

• Kózqarastı rawajlandırıw: Sıyqırılı dúnya balalardıń kreativ pikirlew qábiletin joqarılatadı.

• Logikalıq pikirlew: Ertektegi waqıyalarardıń rawajlanıwın túsiniw sebep-nátiyjelili baylanıslardı ańlawǵa járdem beredi.

• Qızıǵıwshılıqtı arttırıw: Sabaq procesine ertekelelerdi alıp kiriw oqıwshılardıń temaǵa bolǵan itibarın kúsheytedi.

• Ertekeleler bilim beriwdiń dáslepki basqıshlarınan baslap balalardıń dúnya qarasın keńeytiwde úlken orın iyeleydi.

Ertekeleler turmıstan alınǵan syujetler tiykarında shólkemlestirilgenligi oqıwshılarda haqıyqıy turmıs haqqında túsiniwke iye bolıw imkanıyatın beredi. Bir-birine uqsas epizodlar, hádiyseler hám personajlardıń ózine tán ózgesheliklerine itibar qaratıp, oqıwshılar juwmaq shıǵarıw qábiletin arttıradı. Turmıslıq tájriyebelerge tiykarlanǵan ertekelelerdi úyreniw nátiyjesinde oqıwshılar jańa jaǵdaylarǵa tayar halda jetisedi [4].

Bul baǵdarda islew nátiyjesinde oqıwshılar dóretiwshilik kónlikpelerin iyeleydi hám oqıw kónlikpelerin jáne de bekkemleydi.

Nemec ertekeleleri menen bir qatarda biz ózimizdiń ertekelelerimizdi nemec tiline awdarmalap arqalı da nemec tilin jaqsı ózlestiriwimiz múmkin. Sebebi, biz sabaq processinde úyrengenimizde bazı waqıtları gáp quray almay qalıwımız múmkin. Sebebi hár qanday gápti dúziw waqtında olardıń bir-birine tuwra keliwi kerekligi bizdi taǵı oylandırıw qoyadı. Sol ertekelelerdi kóz aldımızǵa keltirip úyrengenlerimiz boyınsha gápler dúziwde, jáne de nemec tilin jaqsı ózlestiriwimizge járdem beredi. Bul texnikanı qollanıw barısında tek ertek kitapları oqıp ǵana qoymay, olardı audio kórinis esitiwde jáne de multıfilimlerin kóriwde qol keledi. Audio ertekelelerde biziń esitiw arqalı da tildi úyreniwimizge jaqsı metod boladı [5].

Juwmaq. Juwmaqlap aytqanda, nemec tilin úyreniwde ertekeleler tek ǵana tildi ózlestirip ǵana qoymastan al tárbiyalıq hám mádeniy qádıratlardı sındırıwde de úlken ról oynaydı.

Maqalǵa qosımsha túrde tartılıw temaları qamtıp alǵan halda oqıwshılar arasında pikirlesiw sáwbetlerin ótkeriw múmkin. Hár bir oqıwshı tárepinen bildirilgen

pikir-usınıslardı hámmege anıqlıq kirgiziw ushın kópshilik arasında pikirlesiw ótkerilip, hár qıylı kózqaraslardı bahalaw da paydalı esaplanadı.

Shet tilin uyreniwde ertekler oqıtıw procesine jańalıq alıp keledi. Ertek oqıǵan oqıwshı tilge bolǵan isenimin

arttırıp, sóylew, tıńlaw, oqıw hám jazıw kónlikpelerin tez rawajlandıradı. Sonıń menen birge waqıya strukturasına baǵdarlangan ertekler oqıwshılardıń oylaw qabiletin asıradı. Ertek nemec tili sabasında paydalı metodikalıq qural bolıp tabıladı.

Ádebiyatlar

1. Арзамасцева И.Н., Николаева С.А. Детская литература. Учебник. – Москва: «Академия» 1998.
2. Bürger Grimm. Kinder und Hausmärchen. – Reclam Verlag, 2015.
3. Гальскова Н.Д. Современная методика обучения иностранным языкам. – Москва: «АРКТИ», 2000.
4. Жалолов Ғ. Ўзбек халқ ертақлари поэтикаси. – Тошкент: «Фан», 1976
5. Жумабоев М. Ўзбек ва чет эл болалар адабиёти. – Тошкент: «Ўзбекистон», 2002.